

Magyarország EU-érettségéről a gazdasági makromutatók alapján

Bevezető megjegyzések

Az 1990-es évtized Közép-Kelet-Európában a piacgazdaság kiépítését szolgáló transzformációs folyamat időszaka volt. Ezzel a nagy átalakulási hullámmal együtt megkezdődött a régió integrálódása az Európai Unióba. Gazdasági értelemben elsősorban a fokozatosan liberalizálódott külkereskedelem révén, illetve jóval lassabb ütemben intézményesen is.

Az Európai Unión belül ugyanez a tízéves időszak gazdasági szempontból három meghatározó jelentőségű sajátossággal jellemezhető. Ennek az évtizednek az elejére fejeződött be az egységes belső piac kialakítását célzó program és kezdődött meg a gazdasági és monetáris unió létrehozását célzó 7–9 éves felkészülési időszak. Ebben az évtizedben vált egyre feszítőbbé, bizonyos közösségi politikákat és a döntési és intézményi rendszert érintő néhány ún. halasztott reform kérdése. Végül pedig ez az évtized az EU-ban a német újraegyesítést követő időszak, amikor az új Németország keresi helyét az európai integrációs folyamatban. Ez utóbbi többek között azt is jelenti, hogy a döntési mechanizmusban az ország növelni akarja súlyát, és a közös költségvetés finanszírozásában ezzel ellentétben csökkenteni szeretné nettó hozzájárulását.

A közép-európai transzformációs folyamat egy évtized után már ad lehetőséget arra, hogy összegző, értékelő tanulmányok sora igyekezzen a piacgazdaság kiépítésének ezt a történelmileg páratlan módját bemutatni. Mindez napjaink feladata, ezért ma még elmondható, hogy a nemzetközi szakmai közvélemény számára ez a transzformációs folyamat nívóknak számít. Mint ilyen számos közvéleményt formáló erő számára az EU-ban óvatosságra és ezzel esetleg a kibővítési folyamat halogatására ad alapot. Ezért az egész régió egyik alapvető érdeke az, hogy az átalakulási folyamatról és annak eredményéről minél több és minél hitelesebb információ álljon rendelkezésre.

Az EU a 2000-es évek elejére, kicsit élesen fogalmazva, történetének egyik legmélyebb válságába jutott. Az integrációs folyamat a kezdetektől (1958) számítva sohasem volt könnyű vagy ellentmondásoktól mentes fejlődés. Mindig nehezen meghozható nemzetállami kompromisszumokon keresztül haladt előre. Ezzel együtt megkockáztatható az az állítás, hogy napjainkra az integrációs folyamat olyan nemzetállami tradíciók feladása irányába halad, amelyek kiélezik a tagországi ellentéteket. Ezek a kiéleződő feszültségek jellemzik azt a német-francia kapcsolatot is, ami az egész in-

tegrációs folyamat meghatározója. Ha ez a „tandem” nem halad előre, akkor az integrációs folyamat is áll. Napjainkban talán ez az a probléma, ami leginkább kihat a keleti kibővülés lehetséges időtervére. Azt, hogy mely országok mikor és milyen feltételekkel fognak belépni az EU-ba, némi leegyszerűsítéssel végül is az dönti el, hogy bizonyos belső reformok kérdésében a németek és a franciák mikor és milyen kompromisszumos megoldást találnak.

Tekintettel arra, hogy ezek az EU-n belüli gazdasági és hatalmi jellegű feszültségek és megoldatlan problémák alig prognosztizálhatók, a magyar EU-csatlakozás szempontjából csak egy olyan stratégia vezethet eredményre, ami az EU fogadókészségétől kicsit függetlenül egy meghatározott időpontra belépésre alkalmassá teszi az országot. Ugyanis valószínűleg a bővülést akadályozó valamennyi belső reform nem fog elfogadható időn belül megtörténni, és így akár az is előfordulhat, hogy a belső reformok és a bővülés időben párhuzamosan játszódnak majd le. Ez persze csak úgy képzelhető el, ha az első körben viszonylag kisszámú ország kerül felvételre. Ez ma nem több, mint egy olyan munkahipotézis alapja, ami lehetőséget ad arra, hogy a magyar, illetve a közép-európai transzformációs folyamatok értékelésekor ugyanezen gazdaságok EU-érettségét is megpróbáljuk minősíteni.

E cikk keretében csak néhány tézisszerű összefüggést mutatunk be az EU fogadókészségéről, a közép-európai transzformációs folyamatról és ebben Magyarország relatív felkészültségéről.

Kiinduló hipotézisként feltételezhető, hogy az elmúlt 10 év alkalmas volt arra, hogy megtörténtenek lehessen tekinteni Magyarországot és a régió néhány más országa reálgazdasági integrálódását az EU-ba. Ha az újonnan kiépülő piacgazdaságok a közép-kelet-európai régióban exportfüggően fejlődtek és ezen belül külkereskedelmi forgalmuk 60–70 százaléka vagy még több az EU-val bonyolódik, akkor megkockáztatható a kijelentés, hogy ezek a közép-európai országok beépültek az egységes belső piacba mikrogazdasági értelemben. Feltehetően ez az az alap, ami indokoltá teszi, hogy a 2000-es évek elején az EU teljes jogú tagjaivá is váljanak, hiszen a mikrogazdasági integráltság a tagságra való felkészülés során azt is eredményezi, hogy a piacgazdaság belső szabályait fokozatosan az *acquis communautaire* átvétele határozza meg. Gazdasági értelemben egy ország EU-érettsége végső fokon az egységes belső piacba való zökkenőmentes beilleszkedés képességeként is felfogható. A kialakult export-részarány ennek a képességnek a meglétét hitelesíti. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy egy olyan folyamat eredményeként jött létre ez az arány, amelyben az adott ország vállalatszerkezete, alkalmazott technológiái és termékszerkezete is a transzformációs folyamat eredményeként átalakult. Hangsúlyozottan meg lehet állapítani, hogy mikrogazdasági értelemben az EU már az elmúlt 10 évet is jelentősen motiválta, esetleg némi túlzással dominálta.

Az EU-ba történő belépés azonban más szempontok alapján ítéltetik meg. A korábbi bővülések tulajdonképpen politikai elszántságra épülve az *acquis communautaire* átvételét jelentették. Ez önmagában annál nagyobb feladatot jelent, minél később lép be egy ország a közösségbe. A keleti bővülés idejére minden korábbinál nagyobb feladatot jelent ezért az *acquis* átvétele. De a kérdés ennél jóval bonyolultabb. Olyan országok felvételéről

van szó, amelyek az EU-ban érvényes jelenlegi szabályok szerint „relative” szegény országnak számítanak, ami ugyancsak a jelenlegi szabályok szerint egyet jelent a közös költségvetést illetően a nettó haszonélvezői pozícióval. Ez végső fokon az EU-n belül kialakult elosztási arányok átalakítását vetíti előre. Így a nettó befizetői, illetve a nettó haszonélvezői pozícióban lévő EU-tagországok mindegyike érintett a keleti kibővülésben. Végül is itt egy olyan történelmi kihívással szembesül az EU, hogy a közép-kelet-európai régió modernizálásában pénzügyi áldozatokat vállalva ennek az integrációs alukulatnak is részt kellene vállalnia. Szinte függetlenül attól, hogy egy-egy közép-európai ország EU-felkészültsége hogyan alakul, ennek a történelmi kihívásnak a fényében az EU „áldozatvállaló” képességétől függ a keleti kibővülés. Megfordítva egy olyan megállapítás is megkockáztatható, hogy e tekintetben attól függ a keleti kibővülés, hogy a hagyományos támogatási formákról milyen mértékben tud egy-egy közép-európai ország esetleg lemondani.

Mindezek érzékeltetik, hogy a keleti bővülés történelmileg az EU és a belépésre kandidáló közép-európai országok számára egyaránt valami egészen új feladatot jelentenek.

Az EU belső helyzetéről a keleti bővülés szempontjából

A 2000-es évek elejét az Európai Unió országai számára gazdasági értelemben legalapvetőbben a világgazdasági globalizáció motiválja. Minden korábbinál élesebben merül fel, hogy az a folyamat, ami a hetvenes évek olajárrobbanásai óta Európa versenyképességének folyamatos és relatív romlását eredményezték, elsősorban az USA-val szemben, napjainkra egyre kevésbé elfogadható. Legalábbis, ami a politikusok megfogalmazásait illeti, megszületett a szándék arra, hogy egy 10 éves időszak végére Európa felzárkózzon az USA-hoz. Ha ez a szándék az integrációs folyamat egészét áthatná, akkor tulajdonképpen ebben a keretrendszerben lehetne megvizsgálni, hogy a keleti bővülés hogyan is hat erre a folyamatra. Persze ma még egyáltalán nem lehet egyértelmű ítéletet mondani arról, vajon az EU-n belül a 2000-es évek első évtizedében valóban a modernizációs folyamat kap-e prioritást. Minden gyors modernizációnak társadalmi vesztesei vannak. Az EU-n belül éppen a legfejlettebb nagy országokban olyan szociális piacgazdaságok alakultak ki a II. világháború utáni évtizedekben, ahol a rugalmassággal szemben a biztonság kapott prioritást, és ennek megfelelően az állam szerepe relative nagy volt, ami a költségvetésen keresztül a redistribúció relative magas voltában is megmutatkozott.

A világgazdasági globalizáció időszakában a versenyképesség növelése, illetve a modernizációs felzárkózás Európa egy-egy fejlett része számára is az informatikai forradalom eredményeinek minden korábbinál gyorsabb alkalmazását és a társadalom számára az „amerikai típusú” rugalmasság kialakulását jelenti.

Az informatikai forradalom eredményeinek átvétele ezért az EU fejlett tagországai számára a szociális piacgazdaság reformját is jelenti. Ugyanakkor Európában a világgazdasági folyamatok átalakulását is magával hozná egy ilyen típusú váltás: ebben a kritikus évtizedben az EU nettó tőkeimport-

törre kellene, hogy váljon. Ezeket az összefüggéseket azért érdemes felvetni és mérlegelni, mert ha Európa stratégiai érdekei alapján próbálnánk megítélni a keleti bővülést, akkor végül is az EU-„magországaiban” említett reformok megvalósulásával kellene kapcsolatba hozni magát a kibővülést.

A szociális piacgazdaság reformja társadalmi feszültségeket eredményez ezekben a fejlett EU-tagországokban, és az állami szerepvállalás átértékelődésének eredményeként a támogatási elvek lassú átalakulásához vezet. Ez mélyen érinti az EU közös költségvetését is. Nehéz megmondani, hogy 2003-ig vagy 2005-ig történik-e valami ebből a szempontból. Azt azonban valószínűsíteni lehet, hogy 2006 után, tehát a következő költségvetési periódusban elkerülhetetlen lesz az egész támogatási politika átgondolása az EU-n belül. Erre különösen akkor lehet számítani, ha az állami szerepvállalás az EU-„magországaiban” tartalmában módosul és mértékében jelentősen csökken.

Feltehető, hogy ezek a problémák az EU-n belül kiélezik a tagországok érdekütközéseit, és rontják az előrevivő kompromisszumok megszületésének esélyeit. Egy ilyen EU valószínűleg kevésbé kész a keleti bővülés stratégiai kezelésére. Arra azonban valószínűleg számítani lehet, hogy maga a folyamat ugyan korlátozott mértékben, de mégis megkezdődik.

Ami a 2000-es évek elején a gazdasági integrációs folyamatot illeti, ezt alapvetően a gazdasági és monetáris unió (EMU) harmadik szakaszának időszerű feladatai határozzák meg, illetve mindazok a teendők, amelyek az EMU működőképessége és nemzetközi sikeressége érdekében felmerülnek. Az EMU olyan jelentős lépés a nemzetállami gazdasági kompetenciák „szupranacionalizálódási” folyamatában, hogy tulajdonképpen a gazdasági integrálódás befejeződését is jelentheti sikeres megvalósulása. Ugyanakkor olyan mélységű harmonizációs és további szupranacionalizálódási feladatok rejlenek az EMU versenyképes és sikeres működtetése érdekében ebben a folyamatban, amelyek a nemzetállami érdekek ütközését és kiéleződését hozhatják magukkal. Az adóharmonizáció, a munkaerő-politikák közeledése, vagy a közös költségvetésbe kerülő nemzetgazdasági források mértékének jelentős emelkedése olyan problémákat hoz felszínre az EU integrációs folyamatában, amelyek napjainkra kiélezték a német-francia viszonyt, és távol tartják továbbra is a briteket ettől az integrációs folyamatától. Itt érdemes megemlíteni a német külügyminiszter, Joschka Fischer a berlini Humboldt Egyetemen tartott előadását, amelyben indulásként az EMU-magországainak részvételével a politikai unió szükségességét veti fel. Ez természetesen azonnal kiváltotta Franciaország gyanakvását és ellenállását.

Mindebből jól látszik, hogy a szupranacionális szintre került monetáris politika a fiskális politikák szupranacionalizálódását és fokozatosan egy európai föderatív állam kialakulását kellene, hogy hosszú távon magával hozza. Ilyen nagyságrendű integrációs feladat az elmúlt 40 esztendőben az EU tagországai előtt nem állt.

Minden eddigi közösségi politika regionálisan zártta tette ezt az integrációs alakulatot. Az EMU az első olyan közösségi politika, amely az európai regionális erődítményt nyitottabbá és ezzel bizonyos értelemben sebezhetőbbé tette. A közös pénz létrejötté Európát abba az érdekes helyzetbe hozta, ami elkerülhetetlenné teszi a kiéleződő gazdasági verseny felvállalását az USA-val szemben, hiszen az euró a lehetséges alternatíva minden nemzetközi pénzfunkcióban a dollárral szemben.

Az EMU létrejöttével Európa választás elé került: az elkövetkezendő években vagy folyamatosan növekedni fog világgazdasági jelentősége, vagy nem tud kitorni a jelenlegi helyzetéből, és akkor az euró csak regionális pénzként fog funkcionálni. Stratégiai szempontból ez a legnagyobb középtávú kihívás az európai integrációs alakulat számára. Olyan helyzetbe kell hozni az *Euroland* gazdaságát és intézményeit, hogy azok versenyképesek legyenek az USA gazdaságával és pénzügyi intézményeivel szemben. Éppen ezért az Európai Központi Banknak olyan kompetenciával és döntéshozatali képességgel kell rendelkeznie, mint a Fed-nek (Federal Reserve Bank). Ez pedig azt is jelenti, hogy az EU-n belül nem halasztható sokáig a fiskális politikai kompetenciák újragondolása. Ezen a téren igen jelentős feszültségre lehet számítani, amely akár tartóssá is válhat.

Az EMU-ra való felkészülés és a működés első évei a problémákat és az eredményeket tekintve is a globalizáció hatását tükrözik. A kilencvenes évtizedben a legtöbb nemzetközi szaktekintély szerint a legnagyobb rizikófaktor az volt, hogy valószínűleg nemzeti kompetenciában puha költségvetési politikát fognak folytatni, veszélyeztetve ezzel az euró stabilitását. Ennek pontosan a fordítottja történt. A globalizáció eredményeként olyan gazdasági kényszer született, amely valamennyi EMU-tagországban szigorú költségvetési politikát kényszerített ki. Ma úgy tűnik, hogy a fiskális politika az EMU tagországaiban a szufficites költségvetés irányába halad. 1999-ben az EU 15 tagországa közül hét költségvetési többlettel zárta az évet. Azokban az országokban, ahol deficites volt a költségvetés, ott is jelentősen mérséklődött annak nagysága. Érdemes megjegyezni, hogy ez a „stabilitás-orientált” gazdaságpolitika valószínűleg hosszabb távon is érvényesülni fog, és mivel instabilitást nem akar az EU a bővüléssel importálni, a középkelet-európai régióknak is folyamatosan alkalmazni kell ezt a „stabilitási kultúrát”.

Érdekes kérdés a közeljövőre nézve, vajon az adóreform és a nagy jóléti rendszerek reformja előtt álló „EU magországokban” a költségvetés folyó hiányának többletté alakítása mennyiben lesz jellemző a reformok végrehajtásának időszakában. Olyan kérdésekről van szó, amelyek ezekben a fejlett EU-tagországokban szerzett jogok elvételét eredményezik különböző társadalmi csoportok esetében. Az ilyen változások békés időszakokban meglehetősen nehezen végrehajthatók egy-egy társadalomban.

A globalizáció kibontakozásával ez – sajnos – egyre kevésbé akceptálható szempont. Ha Európa valóban hosszabb ideig nettó tőkebevonóvá kíván válni, úgy valamennyi reformlépés telephelyi előny vagy hátrány kérdéseként merül fel. Ez pedig például a nyugdíjasok érdekeinek védelmét nemigen foglalja magában. (Ha figyelembe vesszük, hogy a szociális piacgazdaság fellegvárának számító Németországban 20–25 év múlva a lakosság mintegy 40 százaléka nyugdíjas lesz, akkor jól érzékelhető, hogy az állam szerepének csökkenése vagy a jövedelmeknek a tőke javára történő átrendeződése mekkora feszültséget hordoz magában.)

Az állami szerepvállalás átalakulása nagyon érdekes átrendeződést eredményezett az EU-n belül a tagországok „rangsorában”. Jóval nehezebb helyzetben vannak a fejlett, szociális piacgazdaságú „magországok”, mint a fejlettség szempontjából perifériális helyzetben lévő EU-tagországok. Így fordulhatott elő, hogy az EMU-ra való felkészülés időszakában Spanyolor-

szág sokkal könnyebben tudta teljesíteni a feltételeket, mint például Németország. A fiskális politika szempontjából a fejlett szociális háló túl drágának bizonyult, hiszen a gazdaság relatív teljesítőképessége éppen a legfejlettebb EU-tagországokban nem bizonyult kielégítőnek, és a magas adószintek sem kedveznek a reálgazdasági modernizációnak.

A kilencvenes években az EMU-ra való felkészülés összefügg annak a csapdahelyzetnek a kialakulásával az EU-„magországaiban”, amit a növekvő adók, az alacsony növekedési ütem, a növekvő munkanélküliség, a beruházások alacsony szintje jellemez. A cégek ebben a helyzetben dinamikát csak az exportból remélhetnek, az export növelése pedig a költségek csökkentését igényli. Ez vezetett az ún. „racionalizáláshoz”, ami munkaerő-megtakarítás révén a bérek és az erre rakódó járulékok növekvő megtakarításával a vállalati költségek számottevő csökkenéséhez vezet. Persze ennek a jelenségnek a másik oldala a munkanélküliség emelkedése.

Ezek a folyamatok ebben az időben felgyorsulva jellemezték a német és részben a francia gazdaságot. Éppen ez a helyzet tette sürgetővé a korábban már említett reformokat. A várható társadalmi feszültségektől való politikai félelem is közrejátszott abban, hogy ezek a reformok halasztódtak és így sajnálatos módon megoldatlanul kerültek az EMU-ba.

Ezek a problémák már az indulásnál jelentős rizikófaktort jelentettek a közös pénz sikeressége szempontjából. Az 1999-es év talán elsősorban éppen a kemény költségvetési politikák eredményeként nem volt alapvetően sikertelen az euró számára. Két százalék alatt maradt az Eurolandon belül az infláció. Ez azonban csak az egyik szempont. A dollárral szemben az euró értékéből több mint 25 százalékot veszített. Sokan sokféle módon értékelik ezt a helyzetet. Egy lehetséges értékelés szerint az euró dollár-árfolyama visszatükrözi az Euroland relatív gazdasági gyengeségét az USA-val szemben.

Ha ebből a megállapításból indulunk ki, akkor az euró megszületésének pillanatától kezdve a gazdaságpolitika számára az első számú prioritássá kell, hogy váljon ennek a relatív versenyhátránynak a mérséklése középtávon. Nehéz megmondani, hogy a változásoknak mi lesz az a kritikus tömege, amikor e hátrány csökkenése oly mértékben érzékelhetővé válik, ami széles tömegek számára hitelesíti és elfogadhatóvá teszi az erre irányuló és áldozatokkal is járó gazdaságpolitikát. Még az sem állapítható meg egyértelműen, hogy maga az átalakulási folyamat visszafordíthatatlanul megkezdődött-e.

2000 márciusában a Lisszabonban megrendezett rendkívüli EU-csúcson a tagállamok vezetői állást foglaltak ugyan az informatikai forradalom eredményeinek preferált és gyorsított felhasználásáról, de az azóta eltelt negyedév alatt erre irányuló gazdasági intézkedések még nem történtek.

Mindazok a problémák, amelyek az EU tagországaiban jelen vannak, középtávon nehéz, ellentmondásoktól sem mentes időszak eljövételét valószínűsítik. Magyarországnak arra fel kell készülnie, hogy ezen körülmények között találja meg és tudja képviselni saját érdekeit az EU-val kiépülő kapcsolataiban.

Magyar gazdasági helyzetkép a makromutatók alapján

Legáltalánosabban úgy lehet fogalmazni, hogy egy EU-csatlakozásra váró gazdaságot az tesz éretté régióinkban erre a lépésre, ha a transzformációs folyamat véget ér és működő piacgazdaság jön létre. Magyarország esetében feltételezhető, hogy mostanra elértük ezt a minőséget. Mint bármely minőségértékelés esetében, a mennyiségi mutatókon keresztüli mérés itt sem lehetséges. Abból lehet kiindulni, hogy ha a magyar gazdaság állapota középtávon viszonylag nagy valószínűséggel prognosztizálható fejlődési trendet mutat, akkor a nemzetközi minősítő intézetek számára is ismert és kezelhető valódi piacgazdaság működik az országban.

Magyarország az egyetlen a régióban, ahol az elmúlt évtized kezdetétől a munkaadó és a munkavállaló szerepének világos elkülönülését eredményező privatizációs formák voltak érvényben. Ezért kockáztatható meg az a megállapítás, hogy a térségben talán egyedül csak Magyarország gazdasága tekinthető olyannak, ahol a privatizáció folyamatként befejeződött. Nyilván van még néhány cég, amit a továbbiakban kell részben vagy egészen privatizálni, ez azonban súlyát tekintve az egészen belül – már a piacgazdaság mint minőség szempontjából – nem bír különösebb jelentőséggel.

Az, hogy Magyarországon az említett típusú privatizációs gyakorlat volt a jellemző, egyben azt is jelentette: az ország a kilencvenes évek elejétől várta és kedvező feltételekkel fogadta a külföldi működő tőkét. Ennek következményeként az egy főre jutó külföldi tőke szempontjából Magyarország úgy első a régióban, hogy az utána következő ország megfelelő mutatójának hozzávetőleg kétszerese a magyar mutató.¹

Egyéb szempontból Magyarország relatív helyzete a régió belül változó képet mutat. Érdemes egy olyan összehasonlítást megtekinteni, ami a közép-európai első körös országokat hasonlítja össze: Csehországot, Lengyelországot és Magyarországot. Mindenekelőtt a GDP éves változását kell az adatok közül mint egy ország gazdasági teljesítményét minősítő mutatót kiemelni.

1. táblázat

A GDP éves változása (előző év 100)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Csehorsz.	-1,2	-11,5	-3,3	0,6	3,2	6,4	3,8	0,3	-2,3
Lengyelo.	-11,6	-7,0	2,6	3,8	5,2	7,0	6,0	6,8	4,8
Magyaro.	-3,5	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	5,1

Forrás: WIIW Handbook of Statistics 1999

Az adatok jól mutatják, hogy ez az időszak több szakaszra bontható. Esetünkben az EU-érettség megítélése szempontjából az utolsó néhány év döntő fontosságú. Magyarországon a GDP növekedése az 1995-től tapasztalható trend alapján fokozatosan zárkózik fel, illetve fokozatosan kezd el figyelemre méltó emelkedést mutatni. A lengyel mutatók 1995-től kezdődően – az utolsó évet leszámítva – jóval dinamikusabb növekedésre utalnak, míg a cseh adatok a gazdaság teljesítményének fokozódó romlását jelzik. A

¹ Forrás: WIIW Handbook of Statistics 1999

magyar gazdaság számára döntő kérdés, hogy az 1997-ben megindult dinamikus növekedés mennyire lesz tartós. 2000 áprilisában az EU Gazdasági és Pénzügyi Bizottsága (Ecofin) részére a magyar kormány előrejelzést készített a gazdaság várható fejlődéséről 2004-ig. Eszerint a GDP éves növekedése 2001-ben és 2002-ben is 5–6 százalékos közötti mértéket érhet el, ami a rá következő két évre fél százalékkal magasabb átlagos növekedést is valószínűsíthet.²

Az ilyen növekedési pálya azt jelentené Magyarország számára, hogy dinamikában folyamatosan meghaladja az EU-átlagot, és az egyes EU-tagországok megfelelő mutatóit is eléri, illetve meghaladja. (Kivéve az ir gazdaság várható növekedését, ami a kilencvenes évek hét százalékos feletti átlagát tekintve valószínűleg magasabb lesz.)

Saját régióján belül úgy tűnik, hogy az elkövetkezendő 3–4 évben Magyarország teljesítményei relatíve jók lesznek, sőt még az sem elképzelhetetlen, hogy a legjobbak. Ugyanis a kilencvenes évek végére a cseh gazdaság nehéz helyzetbe került és viszonylag lassú kibontakozásra lehet számítani. A lengyel gazdaságban pedig a nagyon dinamikus növekedés mérséklődni látszik. Talán megkockáztatható az a megállapítás, hogy a tartós növekedési pálya Magyarország számára azért tűnik a legvalószínűbbnek 2000–2004 között a másik két országhoz képest, mert a termelői szféra és a bankszektor privatizációja egyedül Magyarországon fejeződött már be. (Tapasztalatok szerint a privatizáció csődökkel és a nemzeti vagyon egy részének elvesztésével is együtt jár.)

Az EU-csatlakozás szempontjából igazán az lenne kívánatos, hogy miatt dinamikusabban nő a GDP, mérséklődik az infláció és egyensúlyban marad a költségvetés. Érdekes ebből a szempontból néhány összehasonlító adatot áttekinteni a régió országairól.

2. táblázat

Az infláció alakulása a közép- és kelet-európai országokban összehasonlítva az EMU-tagsághoz szükséges mértékkel (%-ban)

	Inflációs ráta		
	1997	1998	1999 ¹
Referenciaérték ²	2,7	2,1	2,0
Bulgária	1082,0	22,3	2,0
Csehország	8,5	10,7	2,5
Észtország	11,2	8,2	3,3
Magyarország	18,3	14,3	9,0
Litvánia	8,9	5,1	1,6
Lettország	8,4	4,7	2,2
Lengyelország	14,9	11,8	7,0
Románia	154,8	59,2	45,0
Szlovénia	8,4	8,0	7,5
Szlovákia	6,1	6,7	10,6

Forrás: Deutsche Bank Research EWU-Monitor 2000. 02. 10.

1= Prognózis

2= A három legalacsonyabb inflációjú EU-tagország átlagát 1,5 százalékkal meghaladó érték 1997–98-ban, 1999-ben pedig az EMU-tagországok egyesített fogyasztói árindexe.

² Forrás: Joint Assessment of the Economic Policy Priorities of the Republic of Hungary

Ha a referenciaértéket tekintjük, jól látszik az erős antiinflációs tendencia az EU-ban. Érdeemes megjegyezni, hogy az EU-n belül a kilencvenes évtized volt a legalacsonyabb inflációjú évtized az integráció történetében. Úgy tűnik, ez a tendencia folytatódni fog. Itt is globalizációs kényszerről van szó. Ehhez képest a transzformációs országokban a piacgazdaság kiépítése általában magas, illetve relatíve magas inflációs szinttel párosult. Ez mind a 10 vizsgált országra jellemző. Persze ezen belül vannak kiugróan magas inflációjú és vannak ehhez képest relatíve alacsonyabb inflációjú országok. A bemutatott 10 ország mindegyikében az infláció mérséklődése figyelhető meg az utolsó hároméves időszakban. Magyarország – főleg ha az első körös közép-európai országokat tekintjük – inkább a magasabb inflációjú országok közé tartozik. Ugyanakkor évről évre csökken az infláció mértéke ebben a hároméves időszakban. Tény azonban, hogy e tekintetben Magyarország nem rendelkezik semmiféle előnnyel az első körös országokhoz képest, pedig az inflációs ráta kulcsszerepet játszik az EU-csatlakozáshoz szükséges gazdasági teljesítmények közül. Az, hogy az EU nem akar instabilitást importálni az új tagok belépésével, egyben azt is jelenti, hogy közelíteni kell a Közösségen belüli inflációs mértékhez, az évi 2, legfeljebb 3 százalékos fogyasztói áremelkedéshez. Különösen akkor, ha az EU-ba történő belépést követően Magyarország a lehető legrövidebb időn belül (ez 2 évet jelent) csatlakozni akar az EMU-hoz. Az EU számára átadott, már említett dokumentumban az infláció fokozatos csökkenésével számol a magyar kormány: 2001-re 4–6, 2002-től pedig 3–5 százalékos évi inflációt prognosztizál.³

Feltételezhető, hogy valamennyi makromutató közül a leginkább problematikus az éves infláció várható alakulása. Nagyon komoly erőfeszítésre van szükség ahhoz Magyarországon, hogy az idézett prognózis adatai közül inkább az alsó értékek legyenek a jellemzők. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy ugyanezen prognózis 2001–2004 között évi 7 százalékos körüli nettó bérnövekedéssel számol.

Bár az úgynevezett maastrichti kritériumok teljesítése nem képezi az EU-ba történő belépés feltételét, mégis érdemes áttekinteni a költségvetés egyenlegének alakulását is, ugyanis a folyó költségvetés egyenlege alapvetően fontos mutató egyrészt a várható infláció, másrészt az államháztartás minősége szempontjából.

Amióta az EMU jelenti a legfontosabb integrációs feladatot a Közösségen belül, az úgynevezett „stabilitási” kultúra a tagországok gazdasági teljesítményeinek megítélésében kulcsjelentőségűvé vált. Bár az EU-n belüli eredményeket tekintve globalizációs kényszereknek való megfelelésről van szó, mégsem lehet úgy tekinteni ezt a kérdést, mint ami automatikusan megoldódik.

A transzformációs országok egészen az átalakulási folyamat befejezéséig az előrejelezhetőség szempontjából bizonytalan gazdaságúnak számítanak. A költségvetési hiány középtávú alakulása – amennyiben kicsi a deficit, e bizonytalanságok közepette is – a bizalom erősödése irányába hat. Ha pedig, ahogy Magyarország esetében már volt szó róla, a transzformáció befejezéséről beszélünk, úgy az állam szerepének végleges tisztázódását is mutathatja a tartósan szigorú költségvetési politika.

³ Forrás: Joint Assessment of the Economic Policy Priorities of the Republic of Hungary.

**A költségvetési deficit és az államadósság alakulása
a közép- és kelet-európai országokban**

	Költségvetési deficit a GDP %-ában			Államadósság a GDP %-ában		
	1997	1998	1999 ¹	1996	1997	1998
Referenciaérték ²	-3,0	-3,0	-3,0	60,0	60,0	60,0
Bulgária	-3,0	1,0	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Csehország	-1,2	-1,5	-3,8	9,9	10,3	10,7
Észtország	2,2	-0,3	-3,0	6,9	5,6	4,6
Magyarország	-4,5	-4,8	-4,3	71,5	62,9	59,8
Litvánia	-1,8	-5,8	-7,0	n.a.	n.a.	n.a.
Lettország	0,1	-0,8	-3,8	n.a.	n.a.	n.a.
Lengyelország	-1,3	-1,2	-3,0	51,1	46,3	41,0
Románia	-3,6	-3,1	-5,0	24,3	26,1	26,4
Szlovénia	-1,7	-1,4	-1,0	23,2	23,5	24,0
Szlovákia	-4,4	-5,8	-3,2	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás: Deutsche Bank Research EWU-Monitor 2000. 02. 10.

1= Prognózis.

2= A Maastrichti Szerződésben meghatározott konvergencia-kritérium.

Az adatokból úgy tűnik, a tíz ország többsége számára a költségvetési deficit jóval kisebb problémát jelent, mint az infláció. Ha csak a három OECD-tag közép-európai országot hasonlítjuk össze, akkor jól látszik a referenciaértéktől való nem túlságosan magas eltérés. Figyelemre méltó, hogy a lengyel mutató mindhárom évben megfelelt a konvergencia-kritérium támasztotta követelménynek, és a cseh mutató is csak 1999-ben haladta meg azt. Ezzel szemben a magyar mutató mind a három évben felette volt a referenciaértéknek. Ugyanakkor Lengyelország és Csehország esetében a mutatók növekedése tapasztalható, míg Magyarországnál egyértelműen annak csökkenése figyelhető meg. Tehát ebben és csak ebben az értelemben jobb a magyar mutató a megfelelő cseh és lengyel adatnál.

A már említett prognózis 2000-ben 3,5 százalékos, utána pedig 2,5–3,0 százalék közötti deficittel számol.⁴ Ha ez a trend tartható, akkor bár deficit lesz a magyar költségvetés, de annak mértéke elfogadható, és a változás iránya kifejezetten kedvező.

Ha az államadósság alakulását tekintjük, akkor kiugróan jó mutatókat láthatunk a cseh gazdaság esetében. A lengyel mutató is pozitív, hiszen a referenciaérték alatt van mind a három évben, és mértéke is csökkenő. A magyar adat mindhárom évben a legmagasabb volt, és csak 1998-ra érte el évente csökkenő értékkel, hogy a referenciaérték alá kerüljön. Ha a költségvetési deficitet és az államadósság mutatóit együttesen vizsgáljuk, akkor látszik igazán, hogy Magyarország a fiskális politikai teljesítményeket illetően mennyire nem ugrik ki a vizsgált körből.

Ezért ha a gazdasági teljesítmények alapján Magyarország „éllovas” pozícióra pályázik, a dinamikus gazdasági növekedést egyre szigorúbb pénzügyi politikával kell párosítani, monetáris és fiskális szempontból egyaránt. Nyil-

⁴ Forrás: Joint Assessment of the Economic Policy Priorities of the Republic of Hungary

vánvaló, hogy ez az államháztartási reform viszonylag gyors és következetes végrehajtását igényli. Ezt úgy kell tekinteni, mint az EU által nem deklarált, de a jelenlegi fejlődési trend alapján igencsak kívánatos és látenszen elvárt gazdasági teljesítményt az újonnan csatlakozók részéről. Tehát Magyarország megítélése tartósan akkor válik pozitívvá, illetve igazán akkor lehet megőrizni a mostanra egyértelműen kialakult pozitív megítélést, ha a fiskális és monetáris szigor töretlen lesz az elkövetkezendő 3–4 évben.

Az EU-csatlakozás szempontjából fontos mutatónak számít a munkanélküliség nagysága. Nemcsak a társadalmi stabilitás megítélése szempontjából jelent fontos információt ez az adat, hanem az EU-ban olyannyira eltűlt félelmet okozó migrációs veszély szempontjából is. Ezért érdemes áttekinteni az erre vonatkozó mutatókat.

4. táblázat

A munkanélküliség alakulása három közép-kelet-európai országban (%-ban)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Csehország	0,8	4,1	2,6	3,5	3,2	2,9	3,5	4,7	6,5
Lengyelország	6,3	11,8	13,6	16,4	16,0	14,9	13,2	11,3	10,6
Magyarország	2,0	8,2	13,9	14,0	12,0	11,7	11,4	8,7	7,8

Forrás: WIIW Handbook of Statistics 1999

Az időszak egészében a cseh mutatók a legjobbak, ám 1995 óta a cseh munkanélküliség ráta minden évben emelkedik. A lengyel mutatók a legmagasabbak, de 1994 óta évről évre csökken a munkanélküliségi ráta. A magyar mutatók inkább a lengyelhez állnak közelebb, és itt is évről évre csökkenés figyelhető meg: 1994 óta és 1997-től kezdődően tíz százalékos alá csökkent a magyar mutató. Ilyen szintetikus, átfogó mutató alapján Magyarország esetében kifejezetten kedvező a kép. Persze, ha regionálisan néznénk az adatokat, már kevésbé pozitív lenne a foglalkoztatásról kialakítható vélemény. Ezzel együtt azonban az a tény, hogy Magyarországon befejezettek tekinthető a privatizációs folyamat, míg a másik két OECD-országban nem, tartós magyar előnyt valószínűsíthet.

Volt már szó arról, hogy egy főre vetítve Magyarországon kiugróan magas a kilencvenes évtizedben beáramló működő tőke aránya, ami összefüggésbe hozható a privatizáció választott módjával is. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a lengyel vagy a cseh privatizációban még vannak olyan tartalékok, amelyek a működő tőke beáramlását ezekben az országokban meggyorsíthatják. Ezért érdemes áttekinteni a működőtőke-beáramlás adatait egy hosszabb időszak keretében is.

5. táblázat

A működőtőke-beáramlás a GDP százalékában 1990–98 között

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Cseho.	0,22	2,06	3,26	1,68	2,60	5,25	1,97	3,21	3,28
Lengyel	0,60	0,32	1,07	1,55	1,61	1,99	3,64	3,97	6,07
Magyar	3,63	4,94	3,99	5,95	4,06	11,08	6,26	3,14	4,15

Forrás: WIIW Handbook of Statistics 1999

Az adatok jól mutatják, hogy az országok közötti rangsor szempontjából 1996 jelenti a döntő változást, és ez a változás folytatódik, aminek eredményeként 1998-ban már jelentősen több tőke áramlott Lengyelországba, mint Magyarországra. Itt valószínűleg egy olyan időbeli eltolódással állunk szemben, amely a privatizációs folyamat sajátosságaival függ össze. A kérdés az, hogy Magyarország számára a modernizációs tőkeberuházásokban látható 4–6 éves első hely jelent-e valamilyen tartós gazdasági előnyt a térség többi országával összehasonlítva.

Két sajátosság rövid vagy remélhetőleg középtávon is tekinthető magyar előnynek. Az egyik az, hogy a Magyarországon letelepedett, modernizációs eredményeket felmutató tőke fokozatosan kiterjesztette tevékenységét, gyakran a kutatási feladatok egy részét is ezen a telephelyen végezve. Ennek köszönhető, hogy Magyarország gazdaságilag jól prognosztizálható piacgazdasággá vált. Ez tükröződik abban is, hogy öt százalék feletti GDP-növekedés várható középtávon. A másik előny pedig abból fakad, hogy ez a modernizációs tőke a magyar exporton belül radikálisan növelte a magas, illetve közepes technológiai igényű szektorok arányát, miközben ugyancsak radikálisan csökkentette az alacsony technológia-igényű szektorok súlyát. Ugyanez a trend figyelhető meg az importnál is. Ez a történelminek nevezhető változás Magyarország számára javuló külkereskedelmi teljesítményeket vetít előre, ami egyensúly-javító hatásúvá válik. Ebből a szempontból érdemes egy táblázatot is megtekinteni a változás mértékéről.

6. táblázat

A technológiaintenzitás alapján képzett termékcsoportok részesedése az EU-val folytatott magyar külkereskedelemben

Megnevezés	1990		1993		1996		1998	
	export	import	export	import	export	import	Export	import
Magas techn. igényű szektorok	9,7	15,2	16,2	18,4	25,8	24,7	34,5	25,8
Közepes techn. igényű szektorok	23,5	49,0	24,6	44,8	32,9	42,0	37,1	47,3
Alacsony techn. igényű szektorok	66,7	35,7	59,1	36,6	41,2	33,2	28,3	26,7

Forrás: *Éltető Andrea* „Az Európai Unióval folytatott magyar és spanyol feldolgozóipar kereskedelmi szerkezete”. *Közgazdasági Szemle* 2000. március.

Összességében úgy tűnik, hogy a GDP-növekedés és az EU-val folytatott külkereskedelem az a két terület, ahol a régió országaihoz képest középtávon látványos relatív magyar előnyökkel lehet számolni a makromutatók közül. Ez az előny az idő előrehaladtával mérséklődhet abban a mértékben, ahogy a privatizáció – főleg működő tőke bevonásával – előrehalad a lengyel és a cseh gazdaságban.

Középtávon az a legvalószínűbb, hogy ezeknek az országoknak a fejlődése közelít egymáshoz és mindhárom dinamikussá és kiegyensúlyozottá válik. Ebből olyan tendencia is kibontakozhat, hogy gazdasági teljesítményei alapján e három OECD- és NATO-tagország a legesélyesebb a régió országai közül a belépésre. Persze számos egyéb fontos szempont is tartkítja egy-egy ország esetében az EU-csatlakozás esélyeit.